

STAVEBNÍK FRANTIŠEK JOSEF ŠLIK

Lucie Rychnová

František Josef hrabě Šlik (1656–1740) byl nejen významným úředníkem ve službách správního aparátu Českých zemí, ale i pozoruhodným stavebníkem, který inicioval výstavbu řady architektonických děl na svých panstvích ve východních Čechách (Kopidlno, Staré Hradky, Veliš a Vokšice).¹⁾ Předkládaný článek by měl být nejen vzhledem do života tohoto člena významného šlechtického rodu, ale i přiblížením zmíněného stavebního rozvoje.²⁾

Pro lepší porozumění osobě Františka Josefa a jeho vztahu ke zmíněným rodovým panstvím je nezbytné alespoň načrtnout charakter jeho užšího rodinného zázemí, které ostatně formovalo nejen jeho jinošská léta, ale předznamenalo také konkrétní rozsah pojednávané oblasti – tedy východočeského šlikovského dominia.

Zakladatelem šlikovského fideikomisu byl otec Františka Josefa, František Arnošt Šlik. Ačkoli byl František Arnošt synem vynikajícího válečného стратега, slavného Jindřicha Šlika, který se již koncem 17. století stal téměř ikonickou postavou rodu,³⁾ ve stopách vojenských úspěchů svého otce nikdy nekráčel. Již od mládí toužil po vstupu do kartuziánského

1) V současné době probíhá na Univerzitě Pardubice pod vedením Jany Stránkové a Vladislavy Říhové projekt zaměřený na území bývalých šlikovských panství jak z historického tak umělecko-historického hlediska, do něž jsou aktivně (v rámci seminářů) zapojeni studenti univerzity. Velkým přínosem je nejen mapování drobnějších památek panství (které stojí často stranou pozornosti), ale i časově širší rámec zájmu. STRÁNIKOVÁ, Jana – ŘÍHOVÁ, Vladislava (eds.): *Kronika a drobné památky velišské farnosti, Sborník studentských prací*, Pardubice 2010; či Tytéz: *Schlikovský úředník Karel Říha a výstavba kostela ve Veliši*, *Theatrum historiae* 9, Pardubice 2011, s. 473–489.

2) Studie byla zpracována s částečnou podporou Grantové agentury ČR v rámci projektu č. P409/10/1099, *Barokní architektura v Čechách*.

3) V Rodinném archivu Šliků v Zámrsku je možné najít nemalé množství dokumentů oslavujících Jindřicha Šlika, mnoho z nich pochází z počátku 18. století.

kláštera.⁴⁾ Toto přání se mu však nevyplnilo. Jako jediný mužský dědic musel nést zodpovědnost za zachování rodu a správu rodového majetku, který v té době čítal několik panství a hospodářských dvorů jak v západních, tak východních Čechách.⁵⁾ Podle očekávání zahájil poměrně významnou politickou kariéru, zastával vysoké funkce v rámci českého království – roku 1652 byl jmenován říšským dvorským radou a o dva roky později nejvyšším zemským správcem.⁶⁾

Východočeským panstvím věnoval František Arnošt mnohem větší pozornost než jeho otec Jindřich. Důvodem byla nejen jeho velká záliba v lovu zvěře, k němuž měl ve zdejších oborách jistě výborné podmínky,⁷⁾ ale také nevyhnutelná ztráta držav v západních Čechách. Kvůli dluhům vůči chebským jezuitům, kterým jeho otec Jindřich přislíbil 50 000 zl. na zřízení koleje, musel František Arnošt „z lásky a z úcty k *Tovaryšstvu*“ prodat roku 1663 panství Haunštejn a roku 1665 horní města Planou a Měděnec,⁸⁾ čímž Šlikové ze západu Čech definitivně mizí. Není proto divu, že to byl hrabě František Arnošt, kdo vytvořil ve východních Čechách fideikomis, sestávající z panství Veliš, Kopidlno a Staré Hradý, aby tímto majetkoprávním aktem docílil jisté záruky nedělitelnosti statků a tedy i jejich uceleného zachování dalším generacím. K fideikomisu náležely také dva domy v Praze na Pohořelci, rodinné klenoty, zlato, stříbro, tapiserie, knihovna, archiv, kočáry a matematické a geografické přístroje. Schválení k tomuto kroku

4) Všechny statky měla tedy původně po svém otci Jindřichovi dědit mladší Františkova sestra Marie Sidonie, manželka Otty Waldburga, hraběte na Friedbergu. Nakonec na ni zbyl statek v Mackově, který obratem prodala rytíři Friedrichu Karlu Hochbergovi, pánu na Samšíně, za 4 715 zl. FIALA, Martin – HRDLÍČKA, Jakub: *Šlikové, hrabata z Passaunu a Haliče*, Listy starohradské kroniky XI, 1988, s. 48.; PÍSKAČ, František: *Dějiny hradu Veliše*, Jičín 1898, s. 56.

5) V západních Čechách vlastnil Jindřich Šlik významné panství Planá s výnosnými stříbrnými doly. Zde také zřídil na základě císařských povolení z 19. 8. 1625 a 29. 10. 1626 mincovnu, kde razil vlastní drobné stříbrné mince se šlikovským erbem na rubu. Roku 1628 přikoupil ještě další západočeské panství – hrad Haunštejn. Ve východních Čechách šlo zejména o již zmíněná panství Veliš, Kopidlno, Staré Hradý; viz SOKA v Jičíně, Pozůstalost Aloise Vacka (neuspořádaný fond), poznámky k dějinám rodu Šliků.

6) PÍSKAČ: *Dějiny*, s. 55.

7) Tamtéž.

8) Hauenštejn prodal Juliu Jindřichovi, vévodovi sasko-lauenburskému a majiteli blízkého Ostrova, za 40 000 zl., Měděnec (dříve Kupferberg) témuž za 1 800 zl. a Planou Sinzendorfům; více BERNAU, Bedřich: *Geschichte des Schlosses und Gutes Hauenstein bei Schlackenwerth*, Karlsbad 1875, s. 22.

získal od císaře Leopolda I. majestátem ze dne 28. března 1661 a k naplnění jeho záměru došlo definitivně 27. října 1671.⁹⁾

Kromě toho František Arnošt své panství dále rozšiřoval a skupoval menší statky v okolí, které patřily méně významným rodům. Jednalo se zejména o Bartoušov, dále zemanský statek Stará Veliš, který koupil výhodně od hraběte Rivery, od pánů z Rodova a Zásadských odkoupil dvůr ve Starém Místě spolu s Horním a Dolním Lochovem a od pána Zumsande ze Sandberga dostal František Arnošt příslib, že pokud bude prodávat Jičíněves, bude on první, na koho se obrátí.¹⁰⁾

Budoucí dědic Františka Arnošta Šlika si tedy mohl být jist poměrně slušným zaopatřením. Oprávněným dědicem majorátního majetku byl právě jeho prvorozený syn František Josef, který se narodil 19. června 1656 do Arnoštova prvního manželství s Marií Markétou Ungnádovou z Weissenwolfu.¹¹⁾ Marie Markéta zemřela roku 1661, když bylo chlapci pouhých šest let a krátce po její smrti se Arnošt podruhé oženil s Helenou, svobodnou paní z Traudisch. Z tohoto manželství vzešly další tři děti, které se dožily dospělosti – mladší syn Leopold Antonín a dcery Arnoštka a Beatrix.¹²⁾ Paní Helena přežila Františka Arnošta o bezmála čtvrt století a podruhé se vdala za hraběte Františka Taaffeho z Carlingfordu,¹³⁾ pozdějšího císařského maršála, který se tak stal opatrovníkem mladšího z Arnoštových synů, Leopolda Antonína.

9) SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. 13, inv.č. 527, 531, sign. XI.7.

10) VACEK, František Alois: *Die Dynasten auf Velisch*, Hormayr, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, Wien 1827, s. 436.

11) Marie Markéta byla dcerou Davida Ungnada z Weissenwolfu (1604–1672), významného úředníka císařského dvora. Polem jeho působnosti byly pak zejména Horní Rakousy a částečně Bavorsko. V Rodinném archivu Šliků jsou dochovány cestovní instrukce, které nechal sepsat pro účely kavalírské cesty svého syna Johanna Adama Ganse, bratra zmíněné Marie Markéty. SOA Zámorsk, RA Šliků, kart. 87, inv. č. 627.

12) Arnoštka byla provdána za Maxmiliána Adama Lengheima a Beatrix za Ludovica Archinto, ZEDLER, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges Universallexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Halle-Leipzig 1732–1754, sv. 30, s. 101.

13) Franz Taaffe, třetí hrabě z Carlingfordu, pocházel z irského šlechtického rodu, již brzy po studiích, která mimo jiné uskutečnil i v Olomouci, se oddal vojenské kariéře. Právě ve službách jeho pluku Leopold Antonín Šlik pravděpodobně započal svou vojenskou dráhu. Více o hraběti z Carlingfordu: COKAYNE, G.E. – GIBBS, Vicary – DOUBLEDAY, H.A. – WHITE, Geoffrey H. – WARRAND, Duncan – WALDEN, Howard (eds.): *The Complete Peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom, Extant, Extinct or Dormant*, Vol. III, London 1910, s. 29.

Když František Arnošt roku 1675 zemřel, panství právně skutečně připadla nejstaršímu Františku Josefu. Ten byl však v době otcovy smrti ještě nezletilý a navíc se právě tehdy, po ukončení studií, začala jeho několikaletá kavalírská cesta, během níž s jistotou navštívil Řím, jak se také na šlechtice a kavalíra jeho doby slušelo.¹⁴⁾ Správou panství byl po dobu nezletilosti dědice pověřen František, svobodný pán z Scheidlernu. Mladší bratr měl dostávat jako odstupné ročně 3 000 zl. a to až do roku 1683, tedy doby své plnoletosti.¹⁵⁾

František Josef se plné správy panství ujal přibližně kolem roku 1680 a podobně jako jeho otec pokračoval v rozšiřování a zvelebování půdního fondu (kupříkladu v roce 1681 koupil Bílsko od Heleny Rašínové ze Žluníc).¹⁶⁾ Ovšem mladší Leopold nebyl příliš dlouho s roční rentou spokojen. V momentě, kdy dovršil věk dospělosti a tím pádem přišel o roční apanáž, požádal nejvyšší zemský soud o přezkoumání otcovy závěti a začal na svém bratrovi požadovat část rodového majetku. Po dvou letech sporu bylo zemským soudem rozhodnuto ve prospěch Leopolda Antonína. Stalo se tak koncem roku 1685.¹⁷⁾ Panství bylo rozděleno na čtyři části – Veliš, Bartoušov, Staré Hrady a Kopidlno. Dvě části měly zůstat svěrenecké a dvě se staly statky zpupnými (alod) a z těchto poté ještě jeden dílem povinným. Hrabě Leopold Antonín si mohl vybrat, která část mu připadne a zvolil severní část – Veliš (se zámečkem ve Vokšicích a vesnicemi Podhrádí, Vršec, Staré Místo, Čejkovice, Holín, Ohaveč, Rybníček, Brada, Prachov, Jinolice, Libunec, Ostružno, Březina, Hrdoňovice, Střelec, Zámostí, Bláta, Ohařice, Březská a Prachovská Lhota, Horní a Dolní Lochov, Hlásná Lhota, Chyjice a Nadslav). Větší statky byly ve Vokšicích, Starém Místě a Jinolicích. Jižní část panství s rodovým sídlem v Kopidlně zůstala ve Františkových rukou.

František Josef byl rozhodnutím soudu samozřejmě zklamán a vyvinul veškeré úsilí na to, aby byla panství opět sjednocena pod jeho osobou.

14) Itinerář cesty Františka Josefa není přesně znám, s jistotou víme pouze o návštěvě Věčného města. Z doby tohoto římského pobytu pochází jeho podobizna, jejímž autorem je Francesco Rosa. Originál je umístěn v Národní galerii a pochází z roku 1678. Zmenšená kopie je uložena v rodinném archivu Šliků v Zámrsku, ta pochází z roku 1910 a jejím autorem je jičínský malíř Antonín Pícek.

15) Závěť Františka Arnošta Šlika byla pořizena v Praze 27. 10. 1672, SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. č. 36, inv. č. 382, sign. VII.12.

16) SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. 3, inv.č. 55, sign. I.52/19.

17) Již v březnu 1684 bylo rozhodnuto ve prospěch Leopolda Antonína, toto rozhodnutí bylo potvrzeno 29. 12. 1685 i dvorskou kanceláří, SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. 3., inv. č. 55, sign. I.52/17.

Z toho důvodu si záhy na velišské panství vyhradil předkupní právo, kterého brzy využil. Již v roce 1688 zamýšlel Leopold Antonín prodat panství Veliš hraběti Ludvíku Colloredovi za 161 000 zl. Na tento okamžik ale František Josef čekal a hbitě svého práva využil. Za výše uvedenou částku Veliš koupil, a tak bylo šlikovské panství znovu sjednoceno.¹⁸⁾

Františkův bratr, Leopold Antonín Šlik, rozhodně prodeje statků neželal. Oddal se totiž vojenské a diplomatické kariéře, a to skutečně skvostné. Roku 1689 byl jmenován vrchním velitelem jízdního pluku v Maďarsku a stal se tak náruživým vojákem, zúčastnil se všech bojů, které se za tři roky jeho pobytu na území Maďarska odehrály.¹⁹⁾ Roku 1692 byl povýšen na vrchního polního generála a odešel na generalát ležící na území mezi Dunajem a Sedmihradskem, které bylo v té době čerstvě připojeno k Habsburské monarchii. Od roku 1697 vedl mírová jednání, která byla korunována uzavřením Karlovického míru roku 1699. Svou kariéru dovedl Leopold Antonín k vrcholu roku 1713, kdy začal zastávat úřad nejvyššího kancléře. V roce 1721 se stal rytířem Řádu zlatého rouna. Byl dvakrát ženat, poprvé s Klárou Rosalií z Kounic a podruhé s Marií Josefou Vratislavovou z Mitrovic, s níž měl také syna a dědice Františka Jindřicha (1696–1766). Zemřel roku 1723.²⁰⁾

Životní dráhy obou bratrů vlastně reprezentují dva hlavní způsoby, kterými se světská kariéra šlechtice přelomu 17. a 18. století na v Habsburské monarchii mohla ubírat.²¹⁾ Zatímco Leopold Antonín představuje v dějinách prototyp válečníka a diplomata se skvostnou kariérou u císařského dvora,²²⁾ jeho starší bratr František Josef je šlechticem, který reprezentuje představitele „domácí politiky“. Pro první případ, úspěšnou kariérou u dvora, byla téměř nezbytným předpokladem jakákoli forma zahraniční, nejlépe

18) Národní archiv, Desky zemské 77, H 3–13.

19) DVOŘÁK, Max: *Beitrag zur gräflich Šlikischen Herrschafts und Hausgeschichte*, Jičín 1895, s. 51.

20) O Leopoldu Antonínu Šlikovi více např. KUBEŠ, Jiří: *Diplomaticko-úřední cesta generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa hraběte Šlika z Pasoumy a Holiče (1663–1723) po středoněmeckých dvorech v roce 1706*, Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 41–83.

21) Způsoby, jakými se v pobělohorské době mohla kariéra šlechtice ubírat, popsali např. MAŤA, Petr – BŮŽEK, Václav: *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des 'Absolutismus' (1620–1740)*, in: Ronald, G. ASH (ed.): *Der europäische Adel im Ancien Régime, Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789)*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287–321.

22) Významnou a nepřehlédnutelnou osobností byl například i v očích Gottfrieda Wilhelma Leibnize, který na něj nešetřil chválou, viz BRAUBACH, Max: *Prinz Eugen von Savoyen, Eine Biographie*, Bd. V, München 1965, s. 171.

diplomatické mise; naproti tomu zemské úřady, jak název sám napovídá, vyžadovaly přítomnost v zemi a dobrý přehled o aktuálním domácím dění. Právě předpoklady pro zastávání zemského úřadu František Josef Šlik výborně splňoval a jeho kariéra se dle toho odvíjela v zaběhnutém schématu – roku 1684 byl jmenován dvorským komorním radou, roku 1691 jej císař jmenoval viceprezidentem a později prezidentem České dvorské komory, zároveň místodržitelem a přisedícím zemského soudu a tři roky na to tajným radou.²³⁾

Ačkoli měl František dle zvyklostí pražské sídlo – po otci zdědil dům na Pohořelci a k němu později roku 1725 zakoupil dům na Loretánském náměstí,²⁴⁾ věnoval neustálou pozornost svým východočeským statkům. Po opětovném sjednocení otcem zřízeného majorátu pokračoval hbitě v koupi dalších území a rozšiřování zdejších panství. Ještě roku 1688 koupil Chyjice od Jiřího Havery z Lobensteinu, r. 1689 Jičíněves od Jana Jindřicha ze Sandbergu, r. 1695 Vršce od Eleonory z Opprsdorfu, r. 1716 Česov od rodiny Huberkovských, r. 1717 Hubojedy, Drštěkryje, Samšinu a Mackov od bratrů Antonína, Jindřicha a Leopolda de Leveneur²⁵⁾ a roku 1731 dvůr v Keteni od konventu sv. Jakuba v Praze.²⁶⁾ Kromě rozšiřování rodových statků ve východních Čechách, skupoval František Josef i menší panství ve středních Čechách. Těmi byly Libořice, Vysoký Újezd a Čakovice, kde také zřídil nové či rozšířil dosud existující hospodářské dvory.²⁷⁾

Jelikož panství Františka Josefa Šlika dosáhlo již začátkem 18. století značných rozměrů, rozhodl se s povolením císaře Leopolda, které mu bylo uděleno roku 1702, rozšířit otcem zřízený fideikomis. Jeho novými částmi se měly stát statky Vokšice, Bartoušov, Jičíněves, Bilsko a Vršce. Ovšem když později, roku 1724, žádal hrabě císaře Karla o potvrzení Leopoldova souhlasu na zřízení svěřenectví, nedodal všechny požadované dokumenty. Měl totiž, za účelem kladné císařovy odpovědi, všechny statky podrobně

23) PALACKÝ, František: *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav CHARVÁT (ed.): *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 393, 398.

24) Jde o domy č.p. 111 a 108 na Hradčanech; více k stavebnímu vývoji a vývoji vlastnických vztahů viz. VLČEK, Pavel (ed.): *Umělecké památky Prahy, Pražský hrad a Hradčany*, Praha 2000, s. 330.

25) SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. 3, inv. č. 55, sign. I.52/19.

26) SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. 71, inv. č. 533, sign. XI.7.

27) Libořice koupil F. J. Šlik roku 1718, Čakovice roku 1698 a Vysoký Újezd roku 1693. K Libořicím FIALA, Zdeněk a kol. (ed.): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III., Severní Čechy*, Praha 1984, s. 278.; K Čakovicím SLÁDEČEK, Jan: *Čakovice, Historie obce a okolí*, Praha 1992, s. 21.; K Vysokému Újezdu ŮLOVEC, Jiří: *Tvrze a zámky v Lužicích a Vysokém Újezdě*, Minulostí Berounska, sv. 6, 2003, s. 24.

uvést i s jejich odhadní cenou, tak aby jejich celková hodnota nepřevyšovala 400 000 zl.²⁸⁾ Hrabě nejspíš změnil svou vůli, jelikož již v této záležitosti nevydal žádnou listinu a území zamýšlená k svěřenectví blíže nevymezil, takže po jeho smrti platilo staré rozhodnutí z roku 1685.

Navzdory dobrému majetkovému zázemí a poklidné kariéře, byl osobní život Františka Josefa poznamenán absencí přímého dědice. Jeho dvě manželství zůstala bezdětná. Františkovou první ženou byla Silvie Kateřina Kinská, která zemřela roku 1713. Podruhé se oženil s výrazně mladší Annou Josefou Krakovskou z Kolovrat, která ho přežila o 31 let.

František Josef Šlik zemřel v pozhnaném věku 84 let dne 4. prosince roku 1740. Ve své závěti, sepsané 3. října téhož roku u zemského advokáta Jana Františka Blovskeho, uvádí přání tichého a nenápadného smutečního obřadu bez jakékoli okázalosti: „*Mein zu Staub und Asche gewidmeter Körper soll in ein weisses Disziplinentkleid gekleidet, mit einem Strick umgürtet und Abens bey den wohl erwürdigen h. h. Kapuzinern am Hradschin in der Stille zur Erde bestattet werden.*“²⁹⁾ Přál si naposledy spočinout v bílém kajícím rouchu na pražské Loreť – tímto gestem dal najevo své sepejetí s řádem menších bratří kapucínů sv. Františka, jehož oddaným ctitelem byl i jeho otec.³⁰⁾

Podle závěti zdědil svěrenecká panství syn mladšího bratra zesnulého hraběte František Jindřich. Dědičkou všech statků zpupných (kterými byly Bartoušov, Jičíněves, Vokšice, Drštěkryje, Hostinný, Samšina, Chyjice, Vršce, Nový Zámek, Libořice, Čakovice, Vysoký Újezd a Horek) se stala druhá manželka Františka Josefa Anna Josefa roz. Krakovská z Kolovrat, ale pouze pokud by se podruhé nevдалa: „*Sie soll so lange sie leben, meinen Nahmen führen, und zur zweiten Ehe nicht schreiten wird, unhinderlich genesen.*“³¹⁾ Jestliže by se tak stalo, následoval by jako nejbližší příbuzný Ferdinand Bonaventura hrabě Ungad z Weissenwolfu.

28) DVOŘÁK: *Beitrag zur gräflich*, s. 50.

29) Poslední vůle Františka Josefa Šlika je ztracená, údaj o sepsání je převzat z konfirmace porovnání císařovny Marie Terezie z roku 1745 mezi dědici Františka Josefa – vdovou Annou Josefou, Ferdinandem Bonaventurou z Weissenwolfu a Františkem Jindřichem Šlikem (viz dále); přesné citace ze závěti Františka Josefa uvádí František Alois Vacek ve svém článku o historii rodů vlastních velišské panství – VACEK: *Die Dynasten auf Velisch*, s. 444.

30) František Arnošt Šlik podpořil velkou fundací výstavbu kapucínského kláštera v Litoměřicích „*k uctění svaté Ludmily*“, viz VACEK: *Die Dynasten auf Velisch*, s. 436.

31) Tuto část závěti Františka Josefa Šlika cituje František Vacek ve svém článku věnovaném historii rodů na velišském panství, VACEK: *Die Dynasten auf Velisch*, s. 444.

Jakmile však byla Anna Josefa uvedena na své statky, začal se ke statkům zpupným hlásit dědic Šlikovského fideikomisu, její synovec, František Jindřich, který se odvolával na závěť svého strýce, kde bylo řečeno: „*In Betreff der Fideikomissgüter, weil zu ihm meinem vielgeliebten Herrn Vetter, Grafen Franz Heinrich von Šlik, nach dem Majoratsinstrumente das Succesionsrecht gebührt, hat es dabey sein völiges Bewenden, und zwar auf die Art und Weise, wie ich dieselben nach dem zeilichen hintritt meines sel. Herrn Vaters Franz Ernest von Šlik durch Testament und cum beneficio legis et inventarii überkommen.*“³²⁾ Není divu, že tato část závěti byla příčinou sporu, neboť František Josef skutečně původně po svém otci zdědil všechna čtyři panství (původní fideikomis Staré Hrady, Kopidlno, Bartoušov a Veliš), jak bylo již řečeno. Ovšem tento bod závěti byl velmi rozporuplný a dal se vykládat různě. Proto byl také spor urovnán ve prospěch Anny Josefy.³³⁾

Stavební činnost Františka Josefa byla pro oblast jeho panství skutečně významná. Po jeho smrti na započaté dílo svého choť navíc zdařile navázala i Františkova vdova Anna Josefa.³⁴⁾ Architektonická díla, která za jejich života vznikla, vytváří podstatnou měrou charakter zdejšího regionu.

Následující pasáž objasní podrobněji, jakým stavebníkem František Josef Šlik vlastně byl. Pro lepší porozumění je ovšem nutné předem zdůraznit několik faktů, která budou dále rozvedena a upřesněna. V první řadě si byl František Josef očitě dobře vědom odpovědnosti, která spolu nesla skutečnost jeho prvorozenectví. Snažil se velmi důsledně vykonat otcovu vůli a zachovat statky rodinného fideikomisu pohromadě. Poté, co po prohraném sporu s bratrem šlikovské državy ve východních Čechách opět sjednotil, snažil se statky propojit i jednotným urbanistickým plánem. Stavební činnost na jeho východočeských panstvích se pro něj tak stala ideálním zdrojem reprezentace. Díky tomu se na celém území majorátu setkáváme s pamětními nápisy i na zdánlivě méně významných stavbách,

32) Tamtéž, z porovnání Marie Terezie se dozvídáme, že se jednalo o šestý a sedmý bod závěti.

33) Konfirmace smíru mezi oběma stranami byla vydaná císařovnou Marií Terezií v červnu 1745, SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, fasc. č. 17, inv. č. 389, sign. VII.20.

34) Anna Josefa povolala na šlikovská panství architekta Anselma Luraga, který je autorem kostela sv. Václava na Veliši, více viz KOŘÁN, Ivo: *Prostorové iluze Anselma Luraga*, Umění XXI, 1973, s. 54–65; o uměleckém profilu Anselma Luraga viz BIEGEL, Richard: *Architekt Anselmo Lurago*, Průzkumy památek 11/2, 2004, s. 119–154. Nejnověji STRÁNÍKOVÁ – ŘÍHOVÁ: *Schlikovský úředník*, s. 473–489.

kteře na něj, stavebníka, měly poukazovat jakožto moudřeho hospodáře, kteřý se zasadil o nejen hmotnými, ale i estetickými kvalitami oplývající rozvoj rodinných drůav.

Aby bylo představení Františka Josefa Šlika jakožto objednavatele úplné, musíme se zastavit i u stopy, kteřou zanechal ze své pozice prezidenta České dvorské komory na Pražském hradě. V roce 1694 totiž inicioval výstavbu jízdárny Pražského hradu, k níž povolal Jeana Baptistu Matheye. Mathey měl za sebou řadu významných projektů. Již jeho první pražské dílo – arcibiskupský palác (1675–1679) mu získalo popularitu a o další objednávky jak od svého patrona Jana Bedřicha hraběte z Valdštejna, tak z řad šlechty a řádů neměl nouzi. Jízdárna Pražského hradu patří k závěru jeho tvůřčí činnosti i života.³⁵⁾

O zadání výstavby jízdárny nás informuje zpráva stavebního písaře Josefa Karla Misnera z 22. března 1694 v pamětní knize stavebních písařů Pražského hradu.³⁶⁾ Dozvídáme se z ní, že stará, nízká a úzká jízdárna z 16. století již nevyhovuje a proto je nejvyšší čas za příslušného stavebního dohledu vystavět jízdárnu novou, větší, dle návrhu Jeana Baptisty Matheye. Misnerovi bylo tehdy nařizeno doručit toto rozhodnutí a dohodnout se s Matheyem o rychlém vytyčení místa ke kopání základů a také mu připomenout, aby předložil plán prezidentu komory – hraběti Šlikovi.³⁷⁾

Stavba byla skutečně v nejbližší době započata a již koncem roku 1694 byla v hrubém zdivu dokončena. Vedoucím stavby byl zednický mistr

35) První monografie J. B. Matheye – MORPER, Johann Joseph: *Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey*, Müncher Jahrbuch für Kunstgeschichte, 1927, s. 99–228; a STEFAN, Oldřich: *Přispěvky k dějinám české barokní architektury, Skupina římského směru, G. B. Matthaei*, Památky archeologické XXXV, 1926–1927, s. 80–116.

36) Tato „Gedenk-Buch“ je uložena v Archivu Pražského hradu, poprvé z ní čerpal Antonín Podlaha (PODLAHA, Antonín: *Z pamětní knihy písařů Hradu Pražského z let 1683–1719*, Památky archeologické XXXII, 1920, 115–117) Posloužila i oběma autorům Matheyových monografií.

37) „*Demnach die königl. böhm. Camer resolviret, dasz in kail. Zimmerstaad anstatt der alten eng undnidrigen eine grössere Raitschul erbauet, und durch den Architektum H. Johann Baptista Matthei, an welchen disfalls beiliegendes decret gefertiget worden, die Abrisz und Aussteilung gemachte, auch die behörige Zusicht gepflogen werden sollte. ...In auch damit solcher Abrisz der königl. böhm. Camer mittels Herrn Presidenten etc. ehists eingereicht werde, zu erinnern. In dem übrigen aber alle etwa hierzu benötigte Baumaterialien unterdessen zeitlichen zu verscheffen, und parat zu halten, auf das nach der von der königl. böhm. Camer erfolgt ratification gedachten Abrises man also balten zu sotanen Bauschreiten und ohne einzige Hindernus dieses Werk ehistmöglichts vollführen könne.*“ STEFAN: *Přispěvky*, s. 86–87.

Giacomo Antonio Canevalle.³⁸⁾ I v roce 1695 probíhala stavba zdárně, koncem téhož roku byla hlavní budova jízdárny dle Matheyeho projektu až na drobné detaily hotova. Zbývalo ještě dostavět přístavbu nového úzkého křídla galerie, která měla poskytnout krytý výhled na přilehlou otevřenou letní jízdárnu. Ovšem koncem léta opouští Mathey Prahu, odebírá se, snad v předtuše blížícího se konce, do své rodné země, kde na sklonku téhož roku umírá. Stavbu vede dále dle jeho projektu Giacomo Antonio Canevalle. O dostavbu však projevil zájem František Josef Šlik v dopise,³⁹⁾ který zaslal ze svého pobytu v Karlových Varech s největší rychlostí (citissime) 2. září 1696 stavebnímu písaři Misnerovi: „*Nejlépe a nejkrásněji by mohla být galerie, navazující na kabiny v jízdárně, porížena s velikou úsporou materiálu, budou-li v jejích všech obloucích přízemku (vyjma prvního, středního a posledního, do nichž mají být vsazena kamenná ostění) umístěny na jednu cihlu zděné parapety ve výši i rozměrech odpovídající parapetům v sousedních kabinetech. Zbytek oblouku by pak byl zasklen kruhovitými okny, vsazenými do dřevěných rámu, podobně jako je tomu ve Španělském sále, ležícím naproti. Budou to nejen vkusná, nýbrž pro galerii i nejvhodnější okna, čemuž doposud navržená neodpovídají, a ušetří se kamenická práce na okenních ostěních, nemluvě ani o úspoře jiného materiálu. Tři oblouky určené pro projektované dveře musí být rovněž bez kamenných ostění a s okrouhlým skleněným oknem v oblouku, zbytek budiž opatřen dvojími dvoukřídlými dveřmi s dřevěnými parapety, jež by velikostí odpovídaly kamenným parapetům v obloucích ostatních. Hoření chodba galerie, na kterou přijde střecha, má mít klenbu o téže šířce jako dolní, přípustné rozměry výškové a parapety tak vysoké, jako jsou zábradlí nad kabiny v Jízdárně. V horní části oblouků může být obdobně k dolejšku okrouhlé skleněné okno. Parapet může mít zde na fasádě falešné balustry v téže formě, jakou mají dřevěné balustry v Jízdárně, jemné v proporcích a přirozené. Kdyby to bylo spojeno s potížemi, pak raději jen neformenné balustry vynechat a opatřit chodbu hladce zděným parapetem.*“⁴⁰⁾

38) Tento zednický mistr na objednávku Šliků také realizoval náhrobek nejvyššího kancléře Českého království Leopolda Antonína Šlika v dómu sv. Víta, snad dle návrhu Johanna Emanuela Fischera von Erlach a Františka Maxmiliána Kaňky. S Františkem Maxmiliánem Kaňkou spolupracoval Canevalle již od roku 1711. MACEK, Petr – VLČEK, Pavel – ZÁHRADNÍK, Pavel: *František Maxmilián Kaňka*, „in regno Bohemiae aedilis famosissimus“, Umění XL, 1992, s. 180–227.

39) MORÁVEK, Jan: *Jean Baptista Mathey a Pražský hrad*, Umění VI, 1958, s. 174.

40) Tamtéž, s. 174.

Z dalšího dopisu Františka Josefa, který zaslal již 14. září, se dozvídáme i odpověď na jeho připomínky k dostavbě. Misner i Canevalle souhlasí s jeho návrhy, které se týkají přízemí galerie, co se týče patra připadají jim pilíře příliš slabé. Canevalle usoudil, „že i zemřelý mistr by byl toho názoru, aby zde okenní špalety byly silnější, a přispělo by to k lepší ozdobě, budou-li okna ve správných proporcích a bez slepých baluster.“⁴¹⁾ Poslední práce na jízdárně probíhají v roce 1699 a rok na to Canevalle zhotovuje z rozkazu České dvorské komory pro císaře celý plán dostavěné jízdárny.⁴²⁾

Z této kusé zprávy se František Josef jeví jako muž čilého zájmu o stavební dění, kterému jde o kvalitu odvedené práce, ale zároveň uvažuje velice pragmaticky a ekonomicky. Tyto vlastnosti také projevuje v rámci stavebních objednávek na svých vlastních panstvích, k nimž na počátku 90. let 17. století získal právě Jeana Baptistu Matheye.

Získat pro vytvoření stavebního projektu Jeana Baptistu Matheye byla nejen otázka dobrého vkusu, ale zejména prestiže. Jak již bylo zmíněno, byl Mathey vyhlášeným architektem. Toho si byl František Josef Šlik dobře vědom a u Matheye objednává projekt hospodářské budovy – sýpky ve Střevači – která byla vystavěna roku 1690. Jde o třípatrovou budovu nenáročného řešení odpovídající svému účelu. Stěny jsou členěny pilastry vysokého řádu, které spolu s římsami vytváří na celém vnějšku síť plošných rámců, který zjemňuje vzezření jednotného kubusu stavby. Na nárožích je budova opatřena hraběcími erby – šlikovským na jedné a kinským na druhé straně. Nutno podotknout, že ačkoli je architektonická koncepce určena svým praktickým účelem, její celkové působení v kontextu zdejšího okolí není nikterak těžkopádné. Jak si František Josef Šlik vážil Matheyova autorství, dokazuje kamenná deska umístěná nad vchodem sýpky, která je opatřena nápisem připomínajícím jak zadavatele stavby tak autora projektu, J. B. Matheye.⁴³⁾

Dalším Matheyeho projektem na Šlikovském panství je s určitostí loretánská kaple,⁴⁴⁾ opět opatřená kamennou deskou připomínající jméno

41) Tamtéž, s. 175.

42) Tamtéž, s. 176.

43) ILLUSTRISSIMUS DOMINUS FRANCISCUS JOSEPHUS ŠLIK S.R.I. COMMES IN BASSANO ET WEISKIRCHEN/DOMINUS IN KOPIDLNO ALTENBURG BARTAUSCHOW, WOKSCHITZ GITSCHINOWES/ BILSKO S.C.R.M. ACTUALIS CAMERARUS ET INSUPREMO AULAE AERARIO CONSILIARIUS/GRANARIUM HOC EXSTRUXIT MDCLXXX ARC. D.J.B.MATHEY

44) Historizující stavby upomínající jak na momenty z Kristova života, tak na život Panny Marie se zejména od poloviny 17. století setkávaly s velkým ohlasem a jejich počet v druhé polovině 17. i první polovině 18. století rostl. Na

architekta a stavebníka.⁴⁵⁾ Kaple Loreta je situována na zalesněném čedičovém suku na svazích velišského hřbetu. Již od počátku byla zamýšlena jako samostatně stojící architektura, k níž vedly v podobě lesních průseků čtyři cesty, formující tak kříž či křižovatku cest, v jejímž středu kaple ležela.

Stavbu charakterizuje opět uměřenost, až jistá strohost, vyznačující se rezignací na složitou dekorativní a reliéfní výzdobu. Autor použil pískovcového obkladu, a to jak na svislé členění, tak obvodové zdivo. Celý kubus stavby je rozčleněn pilastry vysokého řádu, které mají pokračování v zalomeném kladí a krátkých lizénách atiky. Zjemňující dojem dodávají stavbě kamenné vázy, navazující na krátké lizény po celé délce atiky.⁴⁶⁾ Tento střídmejší výraz není u loretánských kaplí konce 17. století nijak výjimečný⁴⁷⁾ a již přístup samotného Matheye se rozchází s dekorativismem.⁴⁸⁾

panstvích Františka Josefa Šlika se setkáváme hned se dvěma příklady – jedním je zmíněná kaple Loreta, druhým kaple Božího rodu v Drahorazí. V této souvislosti upozorňují na studie Jana Šťovička, která se jako jeden z prvních této tematice věnoval, a Ivany Panochové, které fenomén multiplikačních staveb na českém území velmi zdařile komentuje a uvádí do širších souvislostí – ŠŤOVIČEK, Jan: *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: PETRÁKOVÁ, Jana. – PŘIBYLOVÁ, Dana (eds.): *Rozprawy o baroku*, s. 14–21; PANOCHOVÁ, Ivana: *Biblicismy v české architektuře 17. století*, *Umění* 52/3, 2004, s. 198–217.

45) Celý text zní: ILLAC EXCELL D.D.FRAN.IOSE.ŠLIK.S.R.I.COMESINBASSAMET/WEISKIRCHEN D.IN COPITLNO ALTENBURG BARTAVSOW WOKSCHITE GITSCHINOWES/BILSKO HOHENAUGESD ET ROBLIN SCR. M.ACTUAUS INTIMUS CON.CAME SUP IUDIO?PROVASSÉT/ÆR REGII IN BOEMIA PRAESES SACELLUM HOC B.V.M.LAV DEVOTUM EXSTRUI CURAVIT/ARCH.D.I.B.MATHEY, nad nápisem je vytesán alianční znak manželů Františka Josefa Šlika a jeho první ženy Silvie Kateřiny Kinské.

46) Atika zde plně souvisí s celkem. Její zřetelné rozčlenění krátkými lizénami navazující na vysoký pilastrový řád zdi se zdá být obměnou atiky kostela sv. Františka Serafinského v Praze.

47) Nový přístup, opírající se o jasný tektonický systém pilastrů nebo lisén, kdy autor nepočítá s nákladnou štukatérskou výzdobu či lacinější nástěnnou malbou, zdůrazňoval neutrální funkci stěny a byl také cestou k dosažení větší variability průčelí. S takovým přístupem se můžeme setkat např. u Lorety ve Vlašimi (1704–1706), České Lipě (1698) či Radiči u Sedlčan (1680); více BUKOVSKÝ, Jan: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, s. 40.

48) Dekor hraje u Matheye vždy jen subordinovanou a výplňovou roli, architektonický tvar se vyznačuje perfektností proporce i ostrou čistotou řezu profilu, více HORYNA, Mojmir: *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 54. Oproštěnost od dekorativní výzdoby se pak ještě stupňuje v jeho pozdních stavbách, jmenovitě můžeme tuto skutečnost jasně sledovat na průčelí kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Jiřetíně, který byl vystavěn v letech 1694–1700, viz KROPÁČEK, Jiří: *Tvorba architekta Jeana-Baptisty Matheyo*

Zajímavým detailem je vzhledem k architektonickému řešení stavby její poloha. Jak již bylo zmíněno, stavba se nachází na vyvýšeném svahu kopce Veliše. Velišský hřbet je z hlediska morfologie zdejší krajiny jakýmsi přirozeným dělicím pásmem dělicím Šlikovská panství na pomyslnou severní (Vokšice a přilehlé vsi jako např. Ostružno, Březina) a jižní část (Jičíněves, déle ležící Kopidlno). Loreta, jakožto dominanta stojící na tomto přirozeném rozhraní, sloužila nejen jako jakási pomyslná „spojující“ jednotka, ale také s velkou pravděpodobností sama o sobě jako rozhledna, z které bylo možné obě strany panství přehlédnout v jejich celistvosti.

Tento fakt podporují spolu s výhodným umístěním v krajinně rafinované detaily uzpůsobující kapli k pohodlnému pobytu na její střeše. Mezi tyto můžeme zmínit vnitřní schodiště umožňující téměř bezproblémový přístup na střechu stavby a duté vázy atiky vhodné pro vysazení květin. Dochován je také písemný pramen, který, ačkoli pochází až z druhé poloviny 18. století, jasně tento způsob využití ilustruje: „*Aqua non procul in Monte inter Silvas extat Capella Laurentana B. V. Mariae a quadro lapide folide erecta circa annum 1670. Spectat Wostruznam Vicariatu Giczinensi. Ex ejusdem capellae plana fummitate lapide strata jucundissimus prospectus est ad multa miliaria, oriente sole possunt Monasterii in Bezdiez fenestrae numerari, cujus rei testis sum.*“⁴⁹⁾ Autorovi citovaného úryvku kaple zcela jasně slouží jako vyhlídková terasa, z níž je možné při dobré viditelnosti spočítat i okna na Bezdězu, který od 60. let 17. století až do zrušení v rámci josefínských reforem sloužil jako klášter benediktinským mnichům.

Klíčové postavení loretánské kaple i její „vyhlídkový“ charakter ji postavily do centra kompozičního záměru, který byl v následujících letech na Šlikovském panství realizován. Zmíněné lesní průseky vedoucí od Lorety se staly ve svém prodloužení hlavními pohledovými osami, které podstatným způsobem určily další stavební dění v oblasti.⁵⁰⁾

pro šlikovské panství velišsko-vokšické, Listy starohradské kroniky XVI, 1993, s. 37–44, 39.

49) ROHN, Joanes Carolus: *Antiquitas ecclesiarum, capellarum et monasteriorum aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diaecesis Reginae-Hradecensis*, Praha 1777, s. 157.

50) V rámci prací o vývoji krajiny Jičínska v době 17. a 18. století si existenci zmíněné kompozice na Šlikovském dominiu povšimli a pozornost věnovali tito autoři: HENDRYCH, Jan – LÍČENÍKOVÁ, Michaela: *Historická krajina Jičínska*, Zprávy památkové péče LVIII, 1998, s. 73–83; GOTTLIEB, Jaromír: *Zahrada Mariánská*, in: Ivan DEJMAL (ed.): *Tvář naší země*, Lomnice n. Popelkou 2001, s. 30–38; HÁJEK, Pavel: *Česká krajina a baroko*, Praha 2003; WATZKO, Karel: *Urbanistická studie kompozičních prvků části Jičínska*, rkp., diplomová práce uložena na ČVUT, 2007.

Tato skutečnost se také bezprostředně týká dalšího díla J. B. Matheye projektovaného na objednávku Františka Josefa Šlika. Jde o kapli sv. Anny, která je situována na stejnojmenném vršku nad obcí Ostružno, a to v přímé návaznosti na severní pohledovou osu, vedoucí od loretánské kaple; přesněji řečeno, kaple sama je úběžníkem zmíněné osy. Tento efekt byl umocněn i tím, že pohledová osa navazující na lesní průsek vedoucí od Lorety se proměnila na svazích kopce sv. Anny ve skutečnou prostřednictvím aleje vedoucí přímo ke vchodu do kaple. S výjimkou zmíněné aleje byl kopec až do konce 19. století prost jakéhokoli stromového porostu.

Kaple byla pravděpodobně vystavěna v devadesátých letech 17. století. Ačkoli v tomto případě nemáme dochovaný žádný „podpis“ ve formě kamenného nápisu potvrzující tuto skutečnost, můžeme na autorství usuzovat z více skutečností, kterými je jak doložené působení architekta ve Šlikových službách, tak celkový charakter stavby.⁵¹⁾

Kaple sv. Anny je velice elegantní stavbou, která nezapře, že její autor byl velice dobře obeznámen s římskou architekturou. Podobně jako Loreta rezignuje i tato stavba na dekorativní výzdobu a vyznačuje se střízlivostí a vyváženými proporcemi. Vystavěna je na půdorysu kruhu, z něhož vybíhají v obrazci řeckého kříže čtyři výklenky v síle zdi, je tedy ideální centrální dispozicí. Kaple válcovitého tvaru je korunována cibulovitou stříškou s lucernou na vrcholu, jež je zde jediným zdrojem světla. Vnější stěna je členěna čtyřmi nízkými rizality, z nich každý je definován lizénovým rámcem a v rozích flankován hladkými čtvrtsloupy. Římsy spolu s pilastry vytvářejí čtyři plošné rámce, čímž nám členění vnějšku připomíná členění stěn velišské Lorety. Utváření vnitřního prostoru je stejně jasné a uměřené jako utváření vnějšku. Vnitřní oblé stěny jsou opět členěny dvojicemi

51) Atribuce je obecně přijímaná, co se týče datace, setkáváme s jistým „kolísáním“. V nejstarší topografické literatuře se vždy setkáváme s datem její výstavby 1670, stavebníkem je tím pádem označen František Arnošt Šlik (+1675). Tuto dataci respektuje Ivo Kořán, přičemž stavbu zároveň připisuje Jeanu Baptistu Matheyovi, o kterém soudí, že mohl přijít do kontaktu s Františkem Arnoštem prostřednictvím Jana Beďficha z Valdštejna ještě před svým příchodem do Čech roku 1675, viz KOŘÁN, Ivo: *Santini ve východních Čechách*, Umění XXII, 1974, s. 213–222; Dále se této kapli věnuje Jiří Kropáček, dosud snad nejpodrobněji, který dataci posouvá o dvacet let – do 90. let 17. století, viz KROPÁČEK: *Tvorba*, s. 40 n. Novější literatura na Kropáčkův článek nereaguje a uvádí opět rok 1670, ovšem kapli zmiňuje letmo, v rámci přehledu, NOVOTNÁ, Dana: *Stavby barokního klasicismu na valdštejnském panství*, Valdštejnská loggie a komponovaná krajina okolí Jičina, *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, Supplementum 3, Semily, 1997, s. 117.; HENDRYCH – LÍČENÍKOVÁ, *Historická krajina*, s. 82.

plošných pilastrů, jež nesou kladí zdobená zubořezem a dvojitými zářezy v úseku nad každým pilastrem. Výklenky uvnitř odpovídají rizalitům na vnější zdi stavby.

Ke stavbě je na západní straně připojena válcová kazatelna na podstaveném sloupu, poprsník má členěný kazetami, ve střední z nich je umístěn alianční znak Františka Josefa Šlika a jeho druhé manželky Anny Krakovské z Kolovrat. Ke schodišti je kazatelna připojena volutou. Na základě velmi nestabilního napojení kazatelny na celek stavby můžeme usuzovat, že kazatelna byla ke stavbě připojena druhotně. Tuto skutečnost také podporuje fakt, že dochovaný iluzivní oltář uvnitř stavby připomíná aliančním erbem první manželku Františka Josefa Šlika Sylvii Kateřinu Kinskou (+1713).⁵²⁾

Ačkoli výsledkem Matheyeho působení na Šlikovském dominiu byly menší projekty, jasný záměr jejich zapojení do krajiny je nejdříve pozoruhodný. Zdá se také, že jakási přesnější představa o finální podobě celé kompozice musela existovat již v době výstavby loretánské kaple, jelikož, jak uvidíme i v následujícím textu, se celá kompozice jeví jako výsledek promyšleného záměru, který sice mohl být postupem času uzpůsobován konkrétním požadavkům, ale hlavní myšlenka zůstávala stejná. Volba Jeana Baptisty Matheye jako projektanta na rodovém panství byla pro hraběte Šlika logickým a samozřejmým krokem. Byla nejen odrazem kvalitativních nároků stavebníka, ale také uvědomělou demonstrací jeho šťastných majetkových poměrů.⁵³⁾

Krátce po Matheyho smrti se ve službách Františka Josefa Šlika objevuje místní stavitel Giuseppe Gilmetti, který je doloženým architektem kaple Božího Hrobu při kostele sv. Petra a Pavla v Drahorazi. Tuto kapli nechal František Josef Šlik vystavět v letech 1695 až 1698. Nad vchodem do hrobu je umístěn latinský nápis uvádějící zadavatele stavby Františka Josefa, dále architekta Gilmettiho a kameníka Matěje Vocáška.⁵⁴⁾

52) Více o dataci kaple a iluzivních oltářích na šlikovském panství viz: RYCHNOVÁ, Lucie: *Drobná sakrální architektura v barokní komponované krajině Jičínska – velišsko-vokšické panství Františka Josefa Šlika*, rkp. baka-lářské práce uložen na KTF UK, Praha 2006, s. 34–38.

53) Pamětní desky umístěné na Loretě a střevačské sýpce, tak informují nejen, kdo je stavebníkem, ale zejména, že tento stavebník si mohl dovolit získat do svých služeb slavného umělce se znamenitou pověstí, který měl v té době za sebou celou řadu vynikajících podniků.

54) Celý text zní – ILLUSTRISSIMUS AC EXCELLENTISSIMUS DOMINUS D. FRANCISCUS JOSEPHUS SCHLIK S.R.I. COMES IN BASSANO ET WEISKIRCHEN/DOMINUS IN KOPIDLNO ALTENBURG BARTAUSCHOW/WOKSCHITZ GITSCHINOWES BILSKO ALT-AUGUST SUPERIOR ET INFERIOR CZAKOWITZ S.C.R.M./ACTUAL. INTIM. CONSILIARIUS,

Text doprovází i erby hraběcího páru – po levé straně Františka Josefa Šlika a po pravé jeho chotě Silvie Kateřiny Kinské.⁵⁵⁾

Gilmetti, ač původem Ital, byl čistě jičínským stavitelem.⁵⁶⁾ Roku 1698 se stal v Jičíně starším cechmistrem a v cechovní činnosti je zachycen ještě v letech 1724 a 1731.⁵⁷⁾ Podílel se koncem 17. století na přestavbách měšťanských domů v Jičíně. Jeho dílem je také stavba věže kostela Panny Marie de Sale na Novém Městě z roku 1718, kterou zdobí poněkud pitoreskně působící plastiky světců, umístěné v průčelních nikách, jejichž autorem je pravděpodobně opět Matěj Vocásek, který s ním spolupracoval i na výstavbě drahorazské kaple.⁵⁸⁾

Stavba drahorazského Božího hrobu, podobně jako loretánská kaple, náleží do skupiny multiplikačních architektur, sleduje tedy s větší či menší přesností originální předlohu. Jde o stavbu na obdélném půdorysu uzavřenou polygonálním závěrem o pěti stranách dvanáctiúhelníka. Vnější dispozici odpovídá i vnitřní dělení – polygonální závěr je vymezen pro prostor kaple, v obdélné části se nachází samotný hrob.

Tomáš Řepa, který se již několik let intenzivně věnuje problematice architektury Božích hrobů, zařadil ve své diplomové práci drahorazský Boží hrob do tzv. Slánské skupiny. Podle jeho závěrů reprezentuje Boží hrob u Slaného ve srovnání s dostupnými architektonickými traktáty a prameny nejpřesnější možnou kopii jeruzalémského Božího hrobu nacházející se v českých zemích doby baroka.⁵⁹⁾ Řepa postuluje existenci dnes již neznámé

CAMERARIUS, SUPREMI JUDICII PROVENCIALIS ASSESSOR ET AERARII REGII IN BOHEMIA PRAESES, AD AUGENDAM ERGA D.N. J.C. AMARISSIMAM/PASSIONEM FIDELIUM DEVOTIONEM HOC SEPULCHRUM AD SIMILITUDINEM ILLIUS/ QUOD HIEROSOLYMIS IN PALESTINA MAXIMA VENERATIONE COLITUR, EXSTUI CURAVIT/MAGISTRO MURARIO JOSEPHO GILMET ITALO ET LAPIDARIO MATHAEO VOCASEK BOEMO.

55) Dosud nejkompletnější shrnutí k architektuře kaple představuje kapitola věnovaná drahorazskému Božímu hrobu v rámci obsáhlého katalogu diplomové práce Tomáše Řepy *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka*, která byla obhájena roku 2010 v Olomouci. Obecně k tematice tohoto typu historizující architektury již výše citovaná práce PANOCHOVÁ: *Biblicismy*, s. 198–217.

56) Pocházel pravděpodobně z italského Como. MENCL, Jaroslav: *Historická topografie města Jičína*, Sborník Muzejního spolku v Jičíně VI, 1940, s. 189–190.

57) Tamtéž.

58) WAGNER, Jaroslav: *Jičín*, Jičín 1965, s. 23.

59) ŘEPA, Tomáš: *Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka*, dipl. práce, Olomouc 2010, s. 80–84.

předlohy, která byla podkladem pro výstavbu Slánské kaple (1665).⁶⁰⁾ Řepova analýza architektonických prvků kaple je přesvědčivá. Otázkou zůstává, jak se předloha dostala na šlikovské panství, jelikož „slánská skupina“ je omezena na několik málo příkladů (dále kaple Božího hrobu na Vršíčku u Horšovského Týna, kaple ve Votčích a na Petříně). V tomto ohledu se zdá přesvědčivější úvaha o získání plánů na úrovni zadavatele zakázky a jeho rodinných vztahů, spíše než předpoklad užších kontaktů místního stavitele Gilmettiho s krajany v Praze.⁶¹⁾ První manželku Františka Josefa Šlika, Sylvii Kateřinu Kinskou, totiž pojilo příbuzenské pouto k Martinicům. Její švagrová byla neteří stavebníka slánského Božího hrobu a takováto „výměna“ přes příbuzenské vztahy by nebyla ničím nečekaným. František Josef Šlik měl čilý zájem o stavební dění na svém panství a zřejmě rád projekty osobně a často konzultoval. Nebylo by tedy neočekávané, že by sám získal plán pro výstavbu kaple a zakázku zadal poté místnímu staviteli (což byla zřejmě ekonomicky výhodná volba). Místní stavitel Gilmetti, ačkoli *magister murarius italicus* – jak dal hrabě na vědomí na pamětní desce, zřejmě zcela neuspokojil jeho nároky, proto se již záhy na šlikovských panstvích objevuje další, tentokrát pražský, stavitel.

Po Mattheyeho smrti se na Šlikovských panstvích setkáváme se jménem dalšího architekta a stavitele, kterým byl malostranský stavební mistr Filip Spannbrucker (1672–1729). Z dochovaných pramenů můžeme soudit, že Spannbrucker byl hrabětem Šlikem zaměstnán po celý svůj profesní život a stal se jakýmsi „hlavním stavitelem“ na jeho panstvích.⁶²⁾ Jeho první zakázkou byla prostá stavbička vesnického kostela sv. Šimona a Judy v Chyjicích. Kostel se tyčí na jižní linii hřbetu táhnoucího se od vrcholu Veliše a spojujícího další důležitá centra Šlikovského panství (Střeveč, Kostelec, probíha nad Jičíněvsi). Ke kostelu byla důmyslně vedena cesta

60) Bernard Ignác hrabě Martinic musel v úzké spolupráci se slánskými františkány nebo architekty kaple disponovat jinými plány a popisy jeruzalémské kaple. Ty mohly být pořízeny buď přímo pro potřeby slánské stavby v Jeruzalémě, nebo opatřeny již dříve a šířeny řádovým prostředím minoritů, nebo drženy architekty zde působícími. Tamtéž, s. 82.

61) Tomáš Řepa se přiklání k názoru, že sám Gilmetti, který, jakožto Ital, mohl získat plány od některého z příslušníků vlašské kolonie v Praze, jelikož to byly právě italské architekti Giovanni Domenico Orsi a Carlu Lurago, o nichž se v literatuře ve spojitosti se slánskou kaplí mluví. ŘEPA: *Kaple*, s. 132.

62) Více viz RYCHNOVÁ, Lucie: *Filip Spannbrucker. Ke vztahu stavitele a stavebníka v době vrcholného baroka*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 23, 2010, s. 31–47.

lemovaná alejí, probíhající i nedalekou Střevačí, kde stála již zmíněna sýpka, projektovaná pro Františka Josefa Šlika Matheyem.⁶³⁾

Stavbou, která na chyjický kostel časově bezprostředně navazuje, je sýpka dvora ve Vokšicích a pravděpodobně přílehlý zámeček jednoduché trojkřídlé dispozice, který v rámci panství sloužil zejména jako hospodářské a úřední centrum šlikovského panství.⁶⁴⁾ Vokšická sýpka, která je téměř přesnou kopií sýpky ve Střevači, opět prostřednictvím pamětní desky zmiňuje, tentokrát již naposledy, jméno zesnulého Jeana Baptisty Matheye, jakožto autora návrhu stavby, ale také jeho nástupce v hraběcích službách – Filipa Spannbruckera.⁶⁵⁾

Tento soubor světských staveb měl ve zdejší krajině taktéž funkci významného kompozičního prvku, který tvořil úběžník jednoho z ramen zmíněného pomyslného kříže cest a pohledových vztahů odvíjející se od nedaleké loretánské kaple – Vokšice zakončovaly západní osu. Nepřehlédnutelným detailem, který upozorňuje na důležitost kompozičních vztahů je fakt, že pozdější majitelé nechali v první polovině 19. století ke Spannbruckerově sýpce ve směru k loretánské kapli vystavět salu terrenu, což je v daném kontextu hospodářských budov překvapivý prvek.

Je zajímavé podotknout, že Filip Spannbrucker pravděpodobně užíval pro výstavbu zámečků menšího významu, sloužících zpravidla jako sídlo místní hospodářské správy, jednotného „mustru“. Architektonické řešení, se kterým se setkáváme ve Vokšicích – tedy jednoduchá stavba trojkřídlé dispozice s mělkým dvorem a výrazným dvojosým rizalitem v ose příčného křídla, přičemž prostor za rizalitem sloužil jako šachtové schodiště

63) V průběhu dalších desetiletí byla tato cesta ještě dotvořena řadou dalších pohledových os a měla v kontextu zdejší krajiny prvořadý kompoziční význam. Více viz WATZKO: *Urbanistická studie*, s. 27sqq.

64) Zámek ve Vokšicích pravděpodobně sloužil tomuto účelu, ačkoli jej nemůžeme vyloučit ani jako místo přechodných pobytů majitele panství. Samotná hlavní residence šlikovských panství se ovšem nacházela v nedalekém Kopidlně. Tamní zámek, který byl značně poškozen během třicetileté války, prošel v 60. letech 16. století nákladnou obnovou. SEDLÁČEK, August: *Hraď, zámky a tvrze království Českého X – Boleslavsko*, 1895, s. 308–9.

65) ILLUSTIS ET EXCELLUS DOMINUS DOMINUS FRANCISCUS JOSEPHUS ŠLIK SAC. ROM. IMPER. COMES IN BASSANO ET WEISKIRCHEN/DOMINUS IN WOKSCHITZ ALTENBURG BARTAUSCHOW KOPIDLNO GITSCHINOWES BILSKO ALT-AUGEST ET ZAKOWITZ. SACRAE C. RAEGIAE MAFIS LEOPOLDI ROMANORUM IMPERATORIS INTIMUS ACTUALIS CONSILIARIUS CAMERARIUS REGIUS LOCUM TENENS SUPREMIQUE IUDICI PROVINCIALIS IN REGNO BOHEMIAE ASESOR NEC NON REGIAE CAMERAE BOHEMICAЕ PRAESES HOC GRANARIUM EXSTRUIT CURAVIT ANNO DOMINI MDCC/D.J.B. MATHEY BURGUNDO M.M. PHILIP SPANBRUCKER.

– najdeme s menší obměnou i v Libořicích a Čakovicích, které hrabě Šlik v této době vlastnil.⁶⁶⁾

V roce 1704 se na šlikovských panstvích jméno Filipa Spannbruckera objevuje v souvislosti s pozoruhodnou stavbou kostela sv. Jakuba Většího v Kopidlně. Architektura kopidlnského kostela prokazuje nesporné kvality, proto byla v minulosti připsána Janu Blažejí Santinimu.⁶⁷⁾

Kostel je situován v bezprostřední blízkosti kopidlnského náměstí, čelem k místnímu zámeckému areálu. Jde o stavbu na půdorysu oválu proloženého křížem s akcentovaným rozšířeným západním průčelím a dvěma segmentově uzavřenými prostory sakristie a oratoře po stranách presbytáře,⁶⁸⁾ příčná ramena půdorysného kříže určují prostory postranních kaplí. Vstupní průčelí je jednoosé, konvex-konkávně zvlhčené se zaoblenými nárožními a předsunutými sloupy toskánského řádu nesoucími balkón opatřený balustrádou. Stěně nad balkónem zcela dominuje segmentové okno ve štukové šambráně. Nad prostorem vstupní části je umístěna věž s cibulovitou kupolí, nároží věže jsou konkávně prohnutá, tvořená konkávnými pilastry. Exteriér člení lizénové rámce a dórské pilastry, opět konkávně prohnuté, nesoucí redukované kladi.

Vnitřní prostory kostela se ze západu sestávají ze vstupního prostoru v podvěží a vlastní lodi kostela, která je formována jako jednotný celek završený klenbou baldachýnového typu.⁶⁹⁾ Loď je opatřená postranními oltáři

66) Otázka architekta nebyla u těchto staveb prozatím řešena, ale jelikož byl F. J. Šlik vlastníkem statků a F. Spannbrucker pracoval celý život v jeho službách, můžeme se domnívat, že i zde byl tento pražský stavitel autorem návrhu. Navíc v Čakovicích působil v době po Filipově smrti v hraběcích službách jeho syn Antonín Václav Spannbrucker; viz SLÁDEČEK, Jan: *Čakovice, Historie obce a okolí*, Praha, 1992, s. 21.

67) Viz KOŘÁN, Ivo: *Umění a umělci baroka v Hradci Králové*, Umění 19, 1971, s. 36n.; týž: *Santini ve východních Čechách*, s. 213; ŠVÁCHA, Rostislav: *K vývoji díla Jana Santiniho*, Umění 27, 1979, s. 382n.; SEDLÁK, Jan: *Setkání baroku s gotikou*, Praha 1987.

68) Zmíněné segmentově uzavřené prostory oratoře a sakristie jsou až pozdějšími přístavbami. Jako první byla roku 1775 na severní straně při hlavním oltáři nákladem kostela vystavěna panská oratoř a půl století později, přesně roku 1829, na jižní straně chrámu sakristie. SOKA Hradec Králové, Archiv biskupské konzistoře, kart. 108, inv. č. 2303; SOKA Jičín, Pozůstalost Jaroslava Mencla, kart. 3.

69) Klenbu nad lodí formují dvě části. Spodní, více nosná, je tvořena osmi výsečemi (dvěma trojbokými, šesti obdélnými), vrchní tvoří placka kopulového typu (vrstvy cihel jsou kladeny v soustředěných kružnicích). Patu pasů klenby vynášejí osm úseků zdi, osazených sdruženými pilastry, mezi nimiž pokračuje stěna vzhůru, vůči klenbě je vymezena ořezově čelem kápě klenby. Klenební

v poměrně mělkých ramenou půdorysného kříže skládajícími se z oltární menzy a iluzivní malby tabernáku, v němž jsou zasazeny olejomalby v oválných rámech.⁷⁰⁾ Presbytáři dominuje mohutný novorenesanční oltář z poslední čtvrtiny 19. století (na jehož místě se patrně původně nacházel také iluzivní oltář – obdobný oltářům postranním).⁷¹⁾

Jedním z klíčových argumentů pro tuto atribuci byla časově téměř současná spolupráce Spannbruckera na Santinim navrženém projektu kaple sv. Anny v Panenských Břežanech u Prahy. Proti tomuto tvrzení však mluví fakt, že Filip Spannbrucker je jako stavitel tohoto kostela doložen prameny⁷²⁾ a žádný jiný projektující stavitel (nebo pouze architekt) se na panstvích Františka Josefa Šlika v dochovaných pramenech od odchodu Jeana Baptisty Matheye nevyskytuje. Soudě také podle charakteru, jakým František Josef Šlik přímo na Matheyem projektovaných stavbách formou pamětních desek zdůrazňoval skutečnost Matheyova autorství, je pravděpodobné, že by se o podobnou prezentaci pokusil i v případě tak proslulého, žádaného a především velice drahého architekta, jakým byl právě Santini. V neposlední řadě mluví pro Spannbruckerovo autorství i charakter samotné architektury. Po lepším poznání Spannbruckerova díla můžeme říci, že Spannbrucker byl schopným stavitelem i architektem, jak vyplývá z děl, u nichž je jeho autorství nesporné.⁷³⁾

výšeče zdobí fresky s výjev z Kristova života, v kopuli je vyobrazena scéna stěti sv. Jakuba.

70) Olejomalba zasazená jako skutečný prvek do levého oltáře zobrazuje výjev Narození Páně, po stranách této olejomalby jsou na iluzivním oltáři zobrazeny sochy sv. Anny a sv. Jáchyma. Olejomalba pravého oltáře zachycuje výjev Zmrtvýchvstání Krista, po obou jeho stranách jsou vymalovány sochy sv. Barbory a sv. Kateřiny.

71) Tento oltář vyhotovil roku 1889 pražský sochař Josef Krejčík, je opatřený polychromovanými sochami sv. Petra a Pavla. (viz. poznámky tehdejšího děkana, SOKA Jičín, Farní úřad Kopidlno, nezpracovaný fond). Oltární obraz z roku 1868 znázorňuje sv. Jakuba uprostřed klečících andělů.

72) SOKA v Jičíně, Pozůstalost Aloise Vacka (neuspořádaný fond), poznámky k dějinám rodu Šliků; SMOLÍK Gustav, *Kopidlno*, Jičín 1884, s. 8.; k historickému pozadí a roli dvou významných děkanů počátku 18. stol., Samuela Tůmy a Františka Ondřeje Ryce, z nichž první se zasloužil o výstavbu kostela sv. Jakuba viz Farní úřad Kopidlno, *Altes Gedenkbuch der Kopidlnner Pfarrei* (farní kronika založená tehdejším děkanem Františkem Aloisem Vackem ve 30. letech 19. století).

73) Viz analýza Spannbruckerova díla v RYCHNOVÁ, Lucie: *Filip Spannbrucker*, rkp. magisterské diplomové práce uložen na KTF UK, Praha, 2008, s. 37–57.; RYCHNOVÁ: *Filip Spannbrucker; ke vztahu*, s. 31–47.

Můžeme shrnout, že ačkoli Spannbrucker nepatřil k absolutní špičce (jakou představuje např. Jan Blažej Santini), byl kvalitním stavitelem a navíc byly jeho služby finančně přiměřené. Jak bylo možné postřehnout na výše citované korespondenci Františka Josefa Šlika s Misnerem, myslel hrabě Šlik i velice prakticky a ekonomicky. U takového stavitele jako byl Spannbrucker si mohl být jist, že pro něj bude mít dotčným vždy dostatek času a zadané práci bude věnovat prvořadou pozornost. Je tedy možné předpokládat, že Filip Spannbrucker v hraběcí službě pracoval dlouhodobě – což máme doloženo i archivními materiály, z nichž je zřejmé, že byl Filip Spannbrucker v hraběcích službách po celý svůj profesní život (1698–1726).

Z tohoto hlediska je možné s působením Filipa Spannbruckera spojit také další stavby, které na panství Františka Josefa Šlika vznikaly v rozmezí let 1700–1726 a které zároveň odpovídají jeho architektonickému výrazu. Těmito stavbami jsou zámek v Jičíněvsi, kaple sv. Andělů strážných nad Hlásnou Lhotou a kaple Nejsv. Trojice u Ostružna. Všechny tři stavby hrály podstatnou roli ve výše zmíněné krajinné kompozici vztahující se k Matheyeho loretánské kapli, stojící na velišském hřbetu.

Jičíněveský zámek, který vznikl v letech 1714–1717, byl v minulosti připisován Jeanu Baptistu Matheyovi.⁷⁴⁾ Pokud by tedy Mathey byl autorem návrhu, výsledná stavba by vznikala s velkým časovým odstupem, během kterého by mohlo snadno dojít k přepracování či posunu v pojetí. Také požadavky stavebníka by se mohly snadno během tak dlouhé doby změnit. Mathey není nikde v souvislosti s touto stavbou doložen žádným přímým pramenem, ani topografickou literaturou starší roku 1900. Jeho jméno se v souvislosti s touto stavbou objevuje až v mladší literatuře, a to na základě předešlé a doložené činnosti tohoto architekta ve službách Františka Josefa Šlika.⁷⁵⁾

Stavba je umístěna na vyvýšeném, zdaleka exponovaném místě nad vsí, na ose bývalé cesty vedoucí ke Kopidlnu. Jedná se o třípatrovou budovu na zhruba čtvercovém půdoryse. Je to tedy téměř kubická stavba, se čtyřmi podobnými průčelími, členěnými pilastry a vrcholícími trojúhelnými štíty nad korunní římsou.

74) Viz např. WAGNER: *Jičín*, s. 52.; Ivo Kořán dokonce hypoteticky předkládá možné Santiniho autorství – KOŘÁN: *Santini ve východních Čechách* s. 221.

75) Tamtéž; dále tuto hypotézu zmiňuje a zároveň problematizuje KROPÁČEK: *Tvorba*, s. 37–44.

V literatuře byl právem vysloven podiv nad pojetím stavby zámku jako celistvého kubusu, který je v kontextu vrcholně barokní architektury skutečně neobvyklý.⁷⁶⁾ Jičíněveský zámek se tak svým blokově sevřeným pojetím dominovaným v ose blíží starším stavbám, jako jsou např. nedaleký Huprecht u Sobotky, či letohrádek v Ostrově nad Ohří. Otázkou je, zda by se autor (či stavebník sám) nechával vědomě inspirovat staršími předlohami z oblasti Čech a do jaké míry byly tyto předlohy pro stavebníka atraktivní. K charakteru zámku mohlo spíše přispět jeho situování v krajině a role, kterou hrál v jejím kontextu. Z horního ochozu zámku, který se nachází na jeho střeše, se návštěvníkovi nabídl pohled na Matheyeho loretánskou kapli. A naopak – jižní lesní průsek vedoucí od kaple byl počátkem pohledové osy směřující k původně gotickému kostelu Nanebevzetí Panny Marie v Kostelci⁷⁷⁾ a pokračující směrem k jičíněveskému zámku. V otázce inspiračního zdroje či důvodů pro neobvyklý charakter stavby by bylo vhodnější nahlížet zámek právě v těchto širších souvislostech. V tomto kontextu je zvláště zajímavé položení otázky, zda předlohou nebyl typ italské vily na téměř čtvercovém půdoryse s belvedérem pod střešními partiemi, který byl v Itálii rozvíjen od 16. do začátku 18. století a i tam nalezl významného uplatnění v širším krajinném rámci.⁷⁸⁾

Také obě výše zmíněné kaple byly součástí krajinně urbanistického řešení na šlikovských panstvích, tedy přesněji na vokšické části dominia. Kaple Andělů strážných, založená na půdorysu pravidelného šestiúhelníku, vznikla patrně v letech 1710–1713⁷⁹⁾ a ležela v linii východního průseku vedoucího lesním porostem od loretánské kaple. Tato linie dále již jako pohledová osa pokračovala od kaple směrem ke statku ve Vokšicích. Kaple je zřejmou citací kaple Jména Panny Marie v Mladoticích, a proto byla v minulosti dávána do přímé souvislosti se Santinim, ale v tomto případě jde spíše o inspiraci nežli osobní podíl.⁸⁰⁾ Navíc způsob užití jednotlivých

76) VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*, Praha, 1996, s. 166.; týž: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha, 2001, s. 287.

77) Kostel byl zcela evidentně přestavěn v době vrcholného baroka.

78) Více o tomto fenoménu – LAZZARO, Claudia: *Rustic Country House to Refined Farmhouse, The Evolution and Migration of an Architectural Form*, Journal of the Society of Architectural Historians, 44/4, 1985, s. 346–367.

79) V interiéru kaple je vymalován alianční znak Františka Josefa Šlika a jeho první ženy Silvie Kateřiny Kinské, která r. 1713 zemřela, kaple musela být tedy dostavěna před 1713, zároveň Santiniho Mladotická kaple byla stavěna 1708–1710.

80) Oproti předloze zde nacházíme celkové zjednodušení Santiniho tvarosloví, jednotlivé články – patky, hlavice – jsou vypuštěny a výsledné tvary dostá-

prvků a jejich zjednodušení odpovídá velice dobře způsobu práce Filipa Spannbruckera.⁸¹⁾

Pozoruhodná kaple Nejsv. Trojice stojící v údolí na pomezí mezi pásmem velišských hřbetů a vrchem Houserem na Jičínsku v blízkosti vsi Ostružno nebyla sice s kompozičním záměrem na vokšickém panství propojena přímo pomocí pohledové osy, ale přesto tvořila součást tohoto celku. Nachází se v lesích severozápadně od loretánské kaple a stála u pramene, který zásoboval nedalekou rybníční soustavu. Jde o stavbu založenou na půdorysu trojúhelníka jakožto symbolickém vyjádření patrocinia. Završena je trojdílnou kopulí s lucernou, taktéž na půdoryse trojúhelníka, který se ještě opakuje ve tvaru oken všech tří stran lucerny.

Výstavba této kaple pravděpodobně souvisela s oblibou stavění eremitáží, která v mnoha případech v baroku dostala zcela specifické povahy budování „přírodních“ náboženských parků. František Josef Šlik ke kapli nechal povolat poustevníka,⁸²⁾ který je připomínán i v poznámkách Tobiáše Antonína Seemana, hofmistra hraběte Šporka.⁸³⁾

I tato kaple byla připsána Santinimu.⁸⁴⁾ Ovšem, podobně jako v předchozím případě, motivický rejstřík ani celkový výraz Santiniho tvorbě příliš neodpovídají.⁸⁵⁾ Pokud bychom však odmítli hypotézu, že autorem byl „dvorní“ architekt Františka Josefa Šlika, Filip Spannbrucker, bylo by vhodnější v případě této stavby uvažovat o Matheyově osobě na základě jeho předchozí tvorby.⁸⁶⁾ Na druhou stranu, pro Spannbruckerovo autorství by mluvila existence plánu kaple Nejsv. trojice, který si objednal roku 1707 u nejmenovaného stavitele malostranský měšťan Jan Jiří Landschwitz.⁸⁷⁾ Stavba nakonec nebyla provedena podle plánu, ale dochovaná kresba vykazuje s ostruženskou kaplí frapantní podobnost. Kresebná hodnota vypovídá o pevné, zkušené ruce, avšak ne o ruce Santiniho; naopak

vají jednoduchý, ale plně objemový výraz. Viz HORYNA: *Santini*, s. 439.

81) RYCHNOVÁ: *Filip Spannbrucker*, s. 70–71.

82) ROHN: *Antiquitas ecclesiarum*, s. 158.

83) Podle Seemana věnoval hraběti Šporkovi několik plastik modelovaných ze včelího vosku. PREISS, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha-Litomyšl, 2003, s. 168.

84) KOŘÁN: *Santini ve východních Čechách*, s. 216.

85) HORYNA: *Santini*, s. 426.

86) Není možno nezmiňovat kapli Nejsv. Trojice na Horce u Chlumce, která byla postavena v letech 1690–91, více viz PAVLÍČEK, Martin: *Neznámé dílo Jeana Baptista Matheyho*, Zprávy památkové péče LXVI, 2006, s. 505–506.

87) Plán byl publikován Antonínem Podlahou – PODLAHA, Antonín: *Drobné příspěvky k soupisu*, Památky archeologické XXVIII, 1916, s. 58.

o Spannbruckerovi by v této spojitosti bylo možné uvažovat velice dobře i v té souvislosti, že se na něj, jakožto malostranského stavitele, obracela řada sousedů s menšími úkoly.⁸⁸⁾

Poslední stavbou Filipa Spannbruckera na panstvích Františka Josefa Šlika je kostel sv. Vavřince ve Vrčcích z roku 1726. Spannbrucker je zde doložen jako stavitel.⁸⁹⁾ Vzhledem k typu zakázky (venkovský kostel) jde o poměrně konvenční stavbu, která však nese rukopis zkušeného architekta. Architektonicky nejzajímavější je zde bezesporu až puristicky vyhlížející průčelí. Jeho střední část je zvýrazněna lehce vystupujícím rizalitem, jehož segmentově zakončený portál s výrazným klenákem završuje taktéž segmentová římsa. Štít je z obou stran opatřen volutami, na které dosedají štíhlé pyramidy, vybaven segmentovým výklenkem a završen trojúhelným frontonem. Celek průčelí je proporčně vyvážený, dekorativní prvky jsou redukovány na minimum. Setkáváme se zde tedy, jako u dalších Spannbruckerových děl, s inteligentně provedeným minimalismem.

Architektonické památky, vzniklé na šlikovském panství ve východních Čechách na objednávku Františka Josefa Šlika, odrážejí nejen usilovnou hospodářskou aktivitu, ale také hrdě demonstrují výsadní společenskou roli, kterou v rámci českého království hrabě zastával. V časovém rozmezí posledního desetiletí 17. a prvních desetiletí 18. století dal František Josef na svém východočeském dominiu vzniknout jak fungujícím zemědělským centrům a residenčním dvorům, tak pozoruhodným sakrálním stavbám. Hrabě Šlik si byl očividně dobře vědom důležitosti osobní i rodové reprezentace, což se na jedné straně odráží v opakovaném užití titulatury ve formě epigrafickým nápisů na fasádách a průčelích budov, na straně druhé získáním Jeana Baptisty Matheye do svých služeb. Tento architekt představoval nejen záruku kvality, ale i punc jisté výlučnosti. Zároveň byl hrabě Šlik očividně ekonomicky uvažující stavebník, proto zaměstnává po Matheyeho smrti pražského stavitele Filipa Spannbruckera, který působí v jeho službách po celý svůj život a odvádí zde vynikající práci za přijatelnou cenu. Nemenší pozornost zde zaslouží také celkový způsob

88) RYCHNOVÁ: *Filip Spannbrucker; ke vztahu*, s. 45–46.

89) Farní pamětní kniha ve Vrčcích připomíná, že zdejší kostel sv. Vavřince byl vystavěn od zednického mistra Filipa Parnbruka z Prahy, dále jsou jmenováni polír A. Hachenberk, kameník Josef Kníž z Veliše, tesař František Knap a polír Jan Hitl; Spannbruckerovo jméno je zde zkomoleno. V případě políra A. Hachenberka je pravděpodobné, že se jedná o Antonína Hohenberga. Tento pražský polír se podílel i na výstavbě jičíněveského zámku. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Šliků, kart. č. 4. inv.č. 65, sign. I.52.

propojení a zakomponování architektonických děl do širšího krajinného rámce – jednotlivé části panství jsou zde propojeny jednotící myšlenkou, díky níž mohl mít majitel povědomě na paměti celek svého hospodářství, které samo o sobě nabylo až estetické kvality (*bella agricultura*). František Josef Šlik je tedy stavebníkem, který si právem zaslouží pozornosti.

Kaple Sv. Anny, Ostružno (foto autorka).

Kaple Loreta, Veliš (foto autorka).

Sýpka ve Střevači (foto autorka).

Kaple Božího hrobu u kostela sv. Petra a Pavla, Drahoraz (foto autorka).

Sýpka ve Vokšicích, původní stavba z r. 1700 (vpravo) byla značně rozšířena v 1. pol. 19. století a obohacena o salu terrenu (foto autorka).

Kostel sv. Jakuba Většího v Kopidlně (foto autorka).

Kostel sv. Jakuba Většího v Kopidlně, pohled do interiéru (foto autorka).

Kaple sv. Andělů strážných, Hlásná Lhota (foto autorka).

Kaple Nejsvětější Trojice, Ostružno (foto autorka).

Zámek v Jičíněvsi (foto autorka).

BUILDER FRANTIŠEK JOSEF ŠLIK

František Josef Šlik (1656–1740), a distinguished officer of the Kingdom of Bohemia, contributed in a significant way to the development of construction of the Šlik's ancestral estate in the East Bohemia (Kopidlno, Veliš-Vokšice, Staré Hradý, later Jičíněves). The main construction activity which the Count had initiated during his managing of the family property, was taking place from the 1690's to the 1730's. We can identify with certainty the three architects who took contributed to the local construction.

The most prominent personage here is indoubtedly Jean Baptiste Mathey (1630–1695), which represents the climax of the domestic architectural production of his time. His activity on the Šlik estates can be documented from 1690 to 1694. During these years he drafted the granary in Střevač, the Loreta Chapel, possibly also the St. Anne's, and most probably he left the the lay-out of the granary of the farmstead in Vokšice, which was later carried out by his successor in the Count's services, – Filip Spannbruker.

Filip Spannbruker (1672–1729), Prague builder and architect, worked in the service of F. J. Šlik for all of his professional life. He had worked on numerous projects on the Šlik estate. Spannbruker's authorship is, in some of these buildings, documented through records, and in others we can consider it feasible due to the documented activities in the service of the Count and the formal appearance of the constructions. Among these projects is the Church of St. Simon and Jude in Chyjice, a manor in Vokšice, Church of St James the Great in Kopidlno, a castle in Jičíněves, The Chapel of Guardian Angels over Hlásná Lhota, St Lawrence Church in Vršky. The authorship of the Chaple of Three Kings near Ostružná remains a question, where both Spannbruker and Mathey might be considered.

A sort of an intermezzo within the extensive activity of Spannbruker and Mathey is represented by the construction of the Lord's Grave by the Church of Saints Peter and Paul in Drahoraz (1695–1698), which was layed out and built by the Jičín builder Giuseppe Gilmetti.